

2. Леонт'єва Л. Є. Пропаганда як інформаційно-психологічний складник політичних процесів: монографія. Київ-Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. 298 с.
3. Соціально-правові основи інформаційної безпеки: Навчальний посібник. Петрик В. М., Кузьменко А. М., Остроухов В. В. та ін. За ред. В. В. Остроухова. Київ: Росава, 2007. 496 с.
4. Петрова Е. В. Человек в информационной среде: социокультурный аспект. Рос. академия наук, Ин-т философии. Москва: ИФРАН, 2014. 137 с.
5. Кремень Т. В. Політична мобілізація в соціально-медійному вимірі: монографія. Київ: Грамота, 2013. 256 с.
6. Лиллекер Д. Политическая коммуникация. Ключевые концепты. Пер. с англ. С. И. Остенек. Харьков: Издательство «Гуманитарный Центр», 2010. 300 с.
7. Митко А. М. інформаційна демократія: реалії та виклики часу: монографія. Луцьк: Вежа-друк, 2014. 400 с.
8. Олещук П. М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія. Київ: Видавець Вадим Карпенко, 2018. 288 с.

Kalinichenko B. The Role of Mass Media in Political Strategies of Information Society

The article outlines the role of modern media in the political strategy of the information society. Considered the most important directions that contribute to strategic development. The dual nature of the mass media - as a factor of destructive influence and as a means of consolidation of society - is revealed. The possibilities of the media in the process of solving common problems are comprehended. The influence of social media, in particular their ability to create imaginary reality, the destruction of an ideological matrix, which forms and maintains the existing social order, and the expansion of the spectrum of political activity through the creation of new forms of civic participation, are shown. The needs and main parameters of implementing information policy in Ukraine are revealed.

Keywords: mass media, political strategy, information society, social media, information policy, information security.

УДК 316.3:32-051-021.432

Постоловська О. О.

**ЗАПИТ СУСПІЛЬСТВА НА «НЕСИСТЕМНИХ» ПОЛІТИКІВ:
ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ**

Стаття присвячена аналізу феномену «несистемний» політик, причин їх виникнення у сучасній політиці. Осмислюється кризовий стан політичної сфери, дефіцит довіри суспільства до «системних» політиків, активне використання маніпулятивних технологій тощо. Досліджуються особливості їх діяльності та роль у сучасному політичному житті. Окремо приділяється увага цьому феномену в реаліях України. Обґрунтовується ідея щодо домінування популістичної риторики та діяльності політичних суб'єктів, що за допомогою засобів масової комунікації призводить до ставлення до цієї сфери як до «шоу». Посилення протестного настрою громадян і актуалізація необхідності «кращого життя» є основою електорального успіху «несистемних» політиків. Акцентовано увагу на тому, що домінування «несистемних» політиків за умов нестабільного розвитку суспільства є одним із викликів для затвердження демократичних цінностей та традицій. Вказується на проблему оновлення політичної еліти в Україні.

Ключові слова: політичний лідер, політична еліта, популізм, традиційна політика, «несистемний» політик.

Традиційна політика нині переживає кризовий період. Серед причин, що це обумовлюють є певна замкненість політиків, відірваність від інтересів та потреб суспільства, використання маніпуляцій, прихованих домовленостей, що в цілому викликає кризу довіри суспільства до влади.

Метою цієї наукової розвідки є спроба визначити причини, сутність, особливості виникнення та популярності «несистемних» політиків та їх ролі у сучасному політичному житті. Відомо, що політична еліта є тією частиною суспільства, від якої залежить його нинішній стан та майбутній розвиток. Велике значення вона має і у проведенні та забезпеченні реформ. Це актуалізує питання професійних, моральних якостей, відповідальності політичної еліти. Крім цього, вона має бути адаптованою до потреб та вимог суспільства. Відповідно, ці умови впливають і на проблему формування та оновлення політичної еліти. З поняттям політичної еліти перетинається політичне лідерство. Тому, на наш погляд, у контексті осмислення значення політичної еліти, варто звернути увагу на те, що й сучасні теорії лідерства зазнають певної трансформації. Так, на думку британських фахівців з «Чартерного інституту персоналу і розвитку (Chartered Institute of Personnel Development)», «...якщо у 2000-2010 роках домінували лідерські теорії, відповідно до яких визначальними були якості особи лідера (включаючи його цінності, моральність і етичність), то нині акценти зміщуються на контекстуальне (або системне) лідерство, яке ґрунтується на розумінні середовища, в якому воно функціонує, зокрема: ієрархічних рівнів; загальної економічної ситуації; організаційних характеристик; умов нестабільності, невизначеності, складності і неоднозначності тощо» [Цит. за: 2].

В сучасній Україні, на думку науковців, лідерство відповідає концепції контекстуального лідерства, адже «... найбільш важливі виклики для ... державного управління (бюрократія, корупція, проблеми децентралізації, неналежна якість адміністративних послуг та ін.) є системними. Це зумовлює потребу у лідерах, здатних не тільки формулювати стратегію якісних змін в органах влади, а також середовище, в якому вона буде реалізована, створювати нові ефективні системи, делегувати повноваження і відповідальність за результати їх діяльності. Тому формування програм розвитку керівних кадрів для державного управління має здійснюватись не тільки на підставі вимог до лідерських якостей, а також потреб органів влади у лідерстві з урахуванням цілей та середовища їх функціонування» [2].

Досліджуючи проблему підготовки системних лідерів, вітчизняні науковці звертаються й до світового досвіду. Наприклад, М. Орлів апелює до результатів міжнародного дослідження глобальних тенденцій розвитку людського капіталу «Зміна правил в епоху цифрових технологій» (Rewriting the Rules for the Digital Age), проведеного у 2017 році компанією «Делойт»: «Аналіз показників опитування керівників компаній та служб управління персоналом зі 140 країн світу, включаючи Україну, засвідчив, що концепція індивідуального лідерства у традиційному розумінні вже залишилась у минулому, оскільки сучасний лідер має розуміти не тільки як управляти командою, забезпечувати ефективну взаємодію і залучення людей, а також розвивати культуру інновацій, навчання та безперервного розвитку персоналу організації» [Цит. за: 2].

Отже, можна зробити висновок про те, що сучасні умови розвитку суспільства потребують політичної еліти, політиків, які, серед набору професійних якостей та відповідальності, мають враховувати середовище їх функціонування, іншими словами, особливості розвитку суспільних сфер, а також потреби та вимоги, настрої, орієнтації суспільства та комунікація з ним. Останнє формує такий критерій якості діяльності політичної еліти як суспільна довіра.

Разом з тим, науковці визначають, що «системність – це не входження в існуючу чи потенційну систему, а здатність до системного політичного мислення та діяльності. Це здатність виявляти політичну активність, приймати рішення, комунікувати із соціумом, маючи визначені світоглядні позиції, ґрунтовані на значному рівні освіти та досвіду. ... Системні «несистемні» політики як альтернатива нинішньому політичному класу, як власне

контреліта, можуть постати, виховатися, загартуватися в непростих процесах боротьби за Україну як суверенний проект сьогодні і як перспективний у майбутньому. Там, де популізм вже зараз зайвий та чужий» [1].

Отже, мислити системно для будь-якого політика – це здатність бачити елементи як складові єдиного цілого, бачити цілісно, вміння бачити зміни. Системне мислення пов'язане із прогнозуванням, інтуїцією, передбачливістю, здатністю системно аналізувати питання. Відсутність такого мислення у політичній еліті, політичних лідерів, ігнорування потреб чи змін в суспільстві може мати низку негативних наслідків.

За останні роки в Україні соціологи відзначають низький рівень довіри населення до влади. Так, за результатами «Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова» на початку 2019 року «Недовіра найчастіше висловлюється державному апарату (чиновникам) (83% їм не довіряють), ... Верховній Раді України (82%), ... політичним партіям (77%), Уряду України (75%), ... Президенту України (71%)» [3].

Звичайно, відновлення довіри є одним із завдань політичної влади, політичної еліти. Вирішення її пов'язується, серед іншого, і з якісними змінами, оновленням політичної еліти, налагодженням ефективної комунікації між владою та суспільством, консолідації громадян і політичних еліт на ґрунті демократичних цінностей. Відновити довіру до традиційної політики – це не лише змінити формат спілкування із суспільством, вигадати нові гасла. Це якісні зміни змісту політичної діяльності, визначення етичних норм поведінки еліти та суспільства, зміна ставлення до політики. Погоджуємося із пропозицією В. Хохлова, «Якщо йти простішим шляхом, то у вигрaші опиняться лідери-популісти, ... демагоги, які створять видимість поновлення політичного середовища, але без належного етичного фундаменту тільки поглиблюють кризу, остаточно підірвуть довіру і ще більш посилять переконаність мас у тому, що "політика – це брудна справа"» [4].

Звертаючись до політичної сфери в Україні, можна зазначити, що у ній усе більше спостерігається елементів шоу, особливо під час виборчих кампаній. Водночас, варто визнати, що політична ситуація не обмежується лише електоральним успіхом та перемогою кандидата чи політичної сили. Політика – це певна стратегія розвитку держави, це відповідальність за цей розвиток, причому як з боку політичної еліти, так і суспільства, яке обирає політичну владу. Перетворення політики на шоу-програму, яка орієнтована на емоції аудиторії, які до речі, є мінливими, є певною загрозою для стабільності демократичного режиму. В Україні криза довіри до влади спричинена відсутністю відповідальності політиків за свої обіцянки, високою корумпованістю тощо. Також для України є й інша загальна «етична» проблема – популяризація порядності, чесності, передбачуваності у політичній сфері.

Пропонуються різні варіанти її вирішення у науковому середовищі та практиці. Цікаве бачення «Кодексу честі» політиків нової формації пропонує В. Хохлов: «Поводитися чесно і порядно, докладати всіх можливих зусиль для виконання своїх обіцянок, не говорити свідомої неправди; ставити чесність і порядність вище вигоди для себе, пов'язаних осіб або своєї організації; говорити прямо і відкрито про всі актуальні політичні питання, не ухилятися від відповідей на незручні питання, не боятися визнавати свої помилки; діяти в межах отриманого мандата і відповідно до тієї політичної програми, під яку мандат був отриманий; звітувати тим, від кого отримано мандат, щодо своїх дій, результатів та невдач у його реалізації, розкривати існуючі та потенційні конфлікти інтересів; поважати права і свободи інших осіб, а також норми міжнародного права; утримуватися від співпраці з особами, норми поведінки яких суперечать вищенаведеним положенням».

Чесна і порядна поведінка передбачає заборону на обман, інтриги і маніпуляції, фальсифікації і дезінформацію. Політики повинні давати лише такі обіцянки, які вони збираються виконувати, а давши обіцянки, вони зобов'язані докласти всіх зусиль для їхньої реалізації. Чесність і порядність повинна стояти вище вигоди, а принциповість – вище компромісу [4].

Звичайно, це гарний варіант правил поведінки політика, проте не варто забувати, наскільки саме суспільство підготовлене, живе та готове жити за такими правилами чи загалом демократичними цінностями.

Неодноразово науковцями наголошувалося, що демократичні зміни в Україні відбуваються складно і суперечливо. Також, як слушно зазначає Є. Цокур, «склався глибокий культурний, майновий і статусний розрив між вузькою управлінською, культурною елітою і рештою населення» [5].

Відповідні умови загострюють попит суспільства на нових лідерів на нову політичну еліту. В останні часи усе частіше у політиці набувають популярності «несистемні», «позасистемні» лідери. Вони користуються великою підтримкою у населення та посідають ключові посади, формують команду та визначають стратегії розвитку держави. Феномен «несистемного» політика привертає увагу і науковців. Наприклад, О. Лісничук до причин їх виникнення зараховує: конструювання деяких конкретних образів «несистемних» політиків самою владою як превентивний засіб загрози їх виникнення; «очікування появи «несистемних» політиків в медіа-дискурсі та масовій свідомості»; загалом привабливість явища політичної «несистемності» і водночас, загроза «несистемних» політиків та чинників; «несистемність» як ознака пошуку альтернатив і нинішньому політичному істеблішменту, і чинній владі, і домінуючим політичним практикам» [1].

У спрощеному розумінні несистемний політик є певними антиподом для системного. Щодо розуміння системного політика, то слушно зазначає О. Лісничук про те, що включення в «систему» в українській політиці не визначає приналежність до провідних політичних партій; зв'язок із олігархами; «депутатський мандат в парламенті, ні крісло в уряді ...» [1].

Універсальною ознакою, яка вказує на системність вітчизняного політикуму науковці називають популізм як «гегемонічний дискурс, який визначає характер і зміст інших суспільних (не лише політичних) дискурсів, формує основи смислотворення в них» [1].

У цьому контексті вищезгаданий науковець О. Лісничук проводить досить цікаві паралелі: «Якщо при вході в магічний театр в Гессе був напис «Платня за вхід – твій розум», то при вході в магічний театр української політики можна написати «Платня за вхід – твоє вміння бути популістом». І стягається вона не з глядачів, а з діячів сцени. Для аудиторії ж цього дійства ціна «від Гессе» залишається цілком справедливою» [1].

Відповідно, за логікою, несистемний політик (у вітчизняному варіанті – переважно він має бути як антисистемний) – той, хто виступає проти популізму: «Для того, щоб в таких умовах бути «несистемним» і досягати на основі цього політичного успіху, претендувати на позитивний результат в боротьбі за владу, треба бути й «анти-системним». Необхідно володіти спроможністю протистояти популізму, а для цього – демонструвати альтернативу йому» [1].

Науковий інтерес має певна розвідка науковців щодо визначення основних характеристик діяльності, її змісту та форм «несистемних» політиків:

1. популізм як засіб протиставлення простого народу еліті;
2. написання програми разом з народом – обговорення та голосування за ті чи інші пункти через мережу інтернет;
3. «традиційні» питання в обіцянках – екологія і створення цифрової держави;
4. використання методів прямої демократії з «максимальним використанням новітніх технологій»;
5. «акцент на тимчасовій участі в політиці»;
6. використання політичної сатири (В. Зеленський в Україні та Б. Грілло в Італії);
7. блогерство, відеозвернення через соцмережі, при чому манера звернень «ґрунтується на зухвалості, створенні ефекту прозорості та прямому спілкуванні з людьми» [6].

Особливості діяльності «несистемних» політиків, як можна побачити, ґрунтуються на популізмі, неконкретності стратегії розвитку держави, відсутності відповідальності тощо. Важлива відмінність, на наш погляд, це – перевага апелювання до емоцій та настроїв

суспільства у «несистемних» політиків. В умовах, коли соціологами відмічається наявність великого протестного потенціалу суспільства, то «несистемний» політик – це «працююча» технологія. Загалом, як можна побачити, відбувається певний парадокс: умови розвитку сучасного суспільства диктують підготовку «системних» політиків, а суспільство, особливо в умовах демократичних трансформацій та кризи влади, надає запит на «несистемних» політиків. Якщо країни з розвинутими демократичними інститутами мають можливість пом'якшити негативний вплив та хаотичність, яку привносять «несистемні» політики, то за умов нестабільного розвитку – це є ще одним викликом для затвердження демократичних цінностей та традицій.

Використана література:

1. Лісничук О. Хто такі «системні» і «несистемні» політики в Україні. URL: <https://hvylyu.net/analytics/politics/hto-taki-sistemni-i-nesistemni-politiki-v-ukrayini.html> (дата звернення: 07.06.2019)
2. Орлів М. С. Розвиток системних лідерів для державного управління за індивідуально-центричним та системно-орієнтованим підходами. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1217> (дата звернення: 05.06.2019)
3. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України. Загальнонаціональне дослідження проведене соціологічною службою «Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова» (7-14 лютого 2019 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей). URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy> (дата звернення: 07.06.2019)
4. Хохлов В. Политика 2.0. Как провести капитальный ремонт политической системы Украины. Украинская правда. 2018. 4 вересня. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2018/09/4/7191057/> (дата звернення: 08.06.2019)
5. Цокур Є. Г. Легітимність політичної влади в Україні у контексті Революції гідності. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7329/1/Tsokur.pdf> (дата звернення: 08.06.2019)
6. Яриш О. П'ять зірок Зеленського. Шоумен використовує досвід італійських популістів — ми порівняли їхній стиль. URL: <https://hromadske.ua/posts/pyat-zirok-zelenskogo-shoumen-vikoristovuye-dosvid-italijskih-populistikiv-mi-porivnyali-yihnij-stil> (дата звернення: 06.06.2019)

Postolovska O. *The Demand of Society for «Non-System» Politicians: to the Problem of Study*

The article is devoted to the analysis of the phenomenon of «non-system» politician, the reasons for their occurrence in modern politics. The crisis state of the political sphere, public distrust of «systemic» politicians, the active use of manipulative technologies, etc. are analyzed. The features of their activity and role in modern political life are investigated. Separately, attention is paid to this phenomenon in the realities of Ukraine. The idea of the dominance of populist rhetoric and the activities of political actors is substantiated, which with the help of mass media forms the attitude of society towards this sphere as a kind of «show». Strengthening the protest mood of citizens and the actualization of the need for «better life» is the basis of the electoral success of «non-systemic» politicians. The attention is focused on the fact that the dominance of «non-systemic» politicians in the conditions of unstable development of society is one of the challenges for the establishment of democratic values and traditions. Indicates the problem of updating the political elite in Ukraine.

Keywords: political leader, political elite, populism, traditional politics, «non-system» politician.